

Benda Kálmán visszaemlékezése a Tatai Népfőiskolára

1940 őszen indult a Tatai Népfőiskola, a tóvárosi öreg malom melletti épületben. Az első évben ez mindössze kéthetes volt. A következő tanfolyam azonban már négyhetes, a harmadik hathetes és 1943-ban már kéthónapos.

A Tatai Népfőiskolát a Magyar Közigazgatástudományi Intézet igazgatója, *Magyary Zoltán* indította el, és vezetését rám bízta. A népfőiskola hallgatóit Komárom megye minden részéből hívtuk be, a Duna jobb partjáról csakúgy, mint a csallóközi részokról. A megye egy kicsit az országos helyzetet tükrözte. Voltak iparilag fejlett részei, amelyeknek települései előtte jártak az országos átlagnak, és voltak elmaradott mezőgazdasági falvak, olyanok, amelyek országosan is hátul kullogtak.

A megye lakosságának nagy többsége paraszti foglalkozást űzött. Ugyanakkor a bányáipar talán országosan legnagyobb vállalkozása, a Magyar Általános Kőszén Rt., szintén a megyében volt. Az északi részen többnyire kisgazdaságokban, nemegyszer törpebirtokon folyt a termelés, a déli részen hatalmas nagybirtokok, többségükben hitbizományok uralkodtak. Az utak jó része szinte járhatatlan volt, ősszel és tavasszal a falvak többsége megközelíthetetlené vált. Jó ivóvíz csak elvétve akadt,

villany sem volt mindenütt, s a lakóházak egy része is egészségtelen volt. A paraszti termelés alacsony színvonalú volt, a kisbirtok jövedelméből alig lehetett megélni, és több földet nem lehetett szerezni, mert a nagybirtok zárta körül a falvakat. A falusi lakosság nagy részének nem volt földje, napszámos sorban élt. Ha volt munkája, többnyire éhbérért dolgozott, gyakran azonban munka sem akadt. A paraszti lakosság műveltsége, szakmai tudása és látóköre, ahogy az egész országban, itt is alacsony volt. Magyarországon híres régi iskolák működtek évszázadok óta, de a parasztság tudásának és látókörének emeléséért vajmi kevés történt. Ahhoz, hogy a parasztság, a falvak saját körülményeik között előreléphessenek, hogy a lehetőségekkel élni tudjanak, látókörre, műveltségre és szaktudásra volt szükségük.

Amikor a Közigazgatástudományi Intézet abból a meg gondolásból, hogy a közigazgatásnak kötelessége a lakosság életkörülményeinek megjavulását elősegíteni, elindította kísérleteit Komárom megyében, akkor már az első napokban kiderült, hogy a legszebb tervek is elakadnak, mert nincs ember, aki valóra váltsa őket. Hiába kezdeményez az intézet, hiába van meg a jóakarát a tudós

értelmiségekben és a készség a faluban, semmi nem történik, ha nincs, aki a helyi szervezést, az irányítást, dolgok intézését kézbe vegye. Nincs – nem azért, mert a falu nem érti ennek szükséges voltát –, hanem azért, mert nincs meg hozzá a kellő felkészültsége. Ehhez járult, hogy a két világháború közti évtizedekbe egyre jobban felbomlottak a falusi közösséget összetartó kötelékek. A falu közvéleménye úgy érezte, hogy parasztnak lenni megvetett sors, helyzete kilátástalan, jövője reménytelen; csak egy út van: a menekülés. És menekültek a városokba altisztnek, postásnak, vasutasnak. A legértékesebb fiatalok hagyták ott a falut.

A Tatai Népfőiskola elsődleges célja az volt, hogy ezen a reménytelenségen próbáljon segíteni. Emelni akarta a parasztság szaktudását és műveltségét, egyszersmind emberi öntudatát és önértékét. Ez utóbbira talán még nagyobb szükség volt, mint szaktudásra.

A Tatai Népfőiskola szervezőinek meg kellett küzdeniük bizonyos konzervatív fölfogással. Korábban is csak egyházi népfőiskolák voltak és akadtak, akik megkérdőjelezték, vajon egy nem egyházi intézmény biztosítani tudja-e az egységes erkölcsi és világnézeti nevelést. Ma már nehéz elképzelni az akkori időket, amikor a fele-

Rabi István még a régi tatai népfőiskola hallgatója volt. Örömmel vett részt az újraindításban

kezeti ellentétek és különbségek olyan jelentősek voltak, hogy egyesek a népfőiskolát is csak valamely felekezeti szervezésében tudták elképzelni. A tatai iskola szervezői viszont azt mondták: a népfőiskolán a megye lakosságának minden rétege legyen képviselve, vallási, nemzetiségi és társadalmi különbségekre való tekintet nélkül. Az első hallgatókat még meglehetősen ötletszerűen válogattuk ki, személyi ismeretség alapján vagy helyi ismerősök segítségével. A feltevés az volt, hogy népfőiskolás csak az lehet, aki leszolgált katonaidéjét, és lehetőleg nem idősebb 30 évesnél. A második tanfolyamtól kezdve már a volt népfőiskolások ajánlása volt a döntő. Mindvégig olyanokat igyekeztünk beszervezni, akik akartak és tudtak is tanulni, akikben élt a felelősség a közösség iránt, akik vállalták a munkát, és föltehető, hogy otthon majd hallgatnak is rájuk.

A résztvevők életkora tehát általában 25–30 év között volt. Internátusszerűen laktak, különösen kezdetben – azt mondhatjuk – igen szegényes körülmények között. Egy közös szobában volt a hálóterem, ehhez csatlakozott egy tanteremféle, meg egy kis iroda, ha

úgy tetszik, tanári szoba. Vendéglőbe jártunk étkezni.

Az persze hamarosan kiderült, hogy két hét nagyon rövid idő. A résztvevők mégis közösséggé forrtak össze, barátságok alakultak ki, kedvet kaptak a továbbképzésre, a munkára. A tananyagból csak a legszükségesebbet végezhetjük el, bár a program feszített volt. Az oktatás előre kialakított rendben, szigorú tervszerűséggel folyt. A napirend a következőképpen alakult: ébresztő 6 órakor, 1/2 8-kor már megreggelizve ült mindenki az előadóteremben. Délelőtt is, délután is három óra előadás volt, mindegyik után megbeszélés, az előadó válaszolt a kérdésekre. Este beszélgetés a napközben hallott kérdésekről vagy vitatémákról. Minden nap legalább egy óra felolvasás: részben a magyar irodalom klasszikusaiból, részben modern magyar irodalomból, a falukutatók munkáiból, a népi írók műveiből. A hivatalos takarodó 1/2 10-kor volt, de nemegyszer előfordult, hogy a késő éjszakába nyúlóan beszélgettünk.

A tantárgyak nagyjából fele-fele részben oszlottak meg a praktikus tudást szolgáló gazdasági tantárgyak és az általános műveltséget tápláló ismeretek között. A történelem „oktatása” során részletesen ismertettük a magyar parasztság történeti fejlődését, sorsának ala-

kulását –, ezt akkor még az iskolákban sem tanították. A történeti előadásokat igyekeztünk gazdasági alapon magyarázni, ami meglehetősen nehéz volt, hiszen az átfogó magyar gazdaságtörténeti kutatások csak később bontakoztak ki.

A történelemhez szorosan kapcsolódott a magyar irodalom tanítása. A két háború közti időben volt egy általánosnak mondható népművelési elv, amely azt állította, hogy mivel a magyar nép még éretlen gyermek, a klasszikus alkotásokat eredeti szövegükben nem érti meg, ezért úgynevezett átirásokban kell hozzájuk közvetíteni. Ilyenek készültek is *Zrínyi Miklós* és *Madách* műveiből. Ezeket a kivonatokat, átdolgozásokat, melyek gyermeki nyelven gügyögtek, és nemegyszer a lényegét is meghamisították, egyszerűen félretettük, és mindent eredetiben olvastattunk. Igaz, az idő csak részletek feldolgozására volt elegendő, de az bizonyos, hogy ezeket a részleteket mindenki megértette. Arra törekedtünk, hogy az irodalmi alkotások történeti hátterét, keletkezési körülményeit is megmutassuk és elemezzük, rámutattunk, hogy egyes okoknak mi volt a fő kérdése, és ez hogyan tükröződött az irodalomban. Beszéltünk arról, hogy a nagy magyar problémák miatt az irodalomban szólaltak meg elő-

A konferencia alkalmából koszorúzás a Kocsi utcai Benda emléktáblánál, ahol Szász Zoltán történész emlékezett Benda munkásságára (ő volt a Magyarok által indított első tanfolyamok szakmai vezetője)

ször. A beszélgetések nemegyszer egészen magas szintűek voltak, és szinte szétfeszítették a népfőiskola kereteit.

Gazdasági vonatkozásban a korszerű állattenyésztésről, a modern talajművelésről, a többtermelés feltételeiről szóló megbeszélések talán még zártabb kapukat nyitottak ki, mint a történelmi, az irodalmi vagy a társadalmi ismeretek. Megdöbbentő volt, hogy olyan emberek, akiknek családja hosszú nemzedékek óta földműveléssel foglalkozik, akik a földműves életformába beleszülettek, alig hallottak a modern mezőgazdasági, termelési és állattenyésztési módszerekről. Ennél csak az volt meglepőbb, hogy az új tudásanyagra milyen fogékonysággal reagált népfőiskolásaink. A kor hivatalos felfogása úgy vélte, hogy a magyar paraszt konzervativizmusból nem hajlandó elsajátítani a modern mezőgazdasági módszereket, ezért ragaszkodik ősei hagyományos eljárásaihoz, úgy akar gazdálkodni, ahogy a hetedik űkapja. Kár kísérletezni velük – mondta ez a felfogás –, úgyis eltaszítják azt, ami modern. A népfőiskolán kiderült, hogy ez is csak előítélet. A népfőis-

kolások két kézzel kaptak az újon, az iskola után is tovább képezték magukat, és a gyakorlatban is elindultak azon az úton, amely a korszerűen gazdálkodó, művelt polgár-paraszti életmódhoz vezet.

A Tatai Népfőiskola előadói szinte kivétel nélkül fiatalok voltak, alig néhány évvel voltak idősebbek a hallgatónál. Tapasztalatuk nyilván kisebb volt, mint az idősebb szakembereké, de szempontjaik modernek voltak, és valamennyiükben nagy lelkesedés élt. A népfőiskola gyakran hívott vendég-előadókat is, főként falukutatókat és népi írókat. *Veres Péter, Erdei Ferenc, Kovács Imre, Darvas József* és sokan mások rendszeres előadói voltak a népfőiskolának.

Még egy nagy különbség volt az országban működő számos népfőiskola és a Tatai Népfőiskola között. A többiek a tanfolyam után hazabocsátották hallgatóikat, és körülöttük maradt minden a régiiben. Nem kaptak lehetőséget, nem volt segítségük a kibontakozásban. A Tatai Népfőiskoláról a

hallgatók azzal a tudattal térhettek haza, hogy a szükséges változtatásokhoz kívülről támogatást kapnak. Lehetőségük volt bekapcsolódni a Közigazgatástudományi Intézet által megszerezte kezdeményezett munkálatokba. Így tudtak a falvakban földbérlo, illetve -értékesítő szövetkezeteket létrehozni, a talajjavítási munkálatokhoz szakembertől kaphattak tanácsokat, és hivatalosan intézték műtrágyavásárlásaikat. Ugyanígy szakember segítette őket az állattenyésztésben vagy más munkákban. A volt népfőiskolások szervezték meg a megyében gazdaköröket, az ő kezdeményezésükre jöttek létre a vándorkönyvtárak, szerveztek külső előadók bevonásával művelődési életet –, mindezt Közigazgatástudományi Intézet rendszeres támogatásával.

A népfőiskola által képviselt törekvések szolgálatában igen jelenős volt a gazdakörök létrehívása. Az akkori lehetőségek között ez volt szinte az egyetlen fórum, ahol a parasztság összejöhett, megtárgyalhatta a ügyeit, és kialakíthatta közös véleményét. A gazdakörök vezetője szinte mindenütt volt népfőiskolás lett. A gazdakörökhöz kapcsolódtak *vándorkönyvtárak*. A népfőiskola vezetősége 300–400 válogatott kötetből álló könyvtárakat állított össze, ezek faladákban járták a megyét, és télen egy-két hónapra megültek egy-egy faluban. A könyvtárat egy népfőiskolás kezelte, a kölcsönzési díj névleges volt. A könyvek egyik része szakmai vonatkozású volt, a másik szépirodalmi és általános társadalomtudományi. A könyvtárban megtalálhatóak voltak az irodalom klasszikusai, a népi írók kötetei; az utóbbiak nemegyszer személyes ismerőseik voltak a népfőiskolásoknak.

BENDA KÁLMÁN (Nagyvárad, 1913. november 27. – Budapest, 1994. március 13.) Széchenyi-díjas magyar történész, levéltáros.